यत्मात्तव्यं अवश्यंभोक्तव्यं हृढकर्मोपार्जितमितियावत् तदन्यथाकर्तुं बृहस्पतिरपि न शक्तः अर्थादन्यदहृढकर्मोपार्जितमन्यथाकर्तुं शक्तइत्यर्थः
मनोनिमित्तशकुनादिभिर्दुष्टफले ज्ञाते बोधायनादि विहितेन तच्छांतिदानादिरूपधर्मेण प्रयत्नेन तन्निवर्त्यते शुभं वर्ध्यते अत एव तेनैवोक्तं सु
क्षितं विलग्नं धर्मार्थसुखाय दंपत्योः अपरीक्षितं विलग्नं नहि देयं पंडितेन दैवविदा अथ यथांबुनिधौ मज्जति शास्त्रमविज्ञाय वादयादिति ह
तिरपीदमन्याह स्वभावादेव कालोयं शुभाशुभसमन्वितः अनादिनिधनः सर्वो न निर्दोषो न निर्गुणः तस्मान्निर्दोषकालार्थं मुहूर्त्तमधिगच्छ
कालः शुभो गुणैर्युक्तो बलवद्भिः शुभप्रदः दोषैर्युक्तोपि चात्माणैर्बहुभिर्व्यत्ययं ह्वयोरिति अतः शुभमुहूर्त्तबलेन पूर्वकर्मोर्जितमशुभमपि दैवफलं नि
यंतेऽन्यवद्यं २ अथ तिथीशानुष्टुभाह तिथीशा इति एते तिथीशाः तिथीनां स्वामिनः वह्निश्च कश्च को ब्रह्मा शेषं स्पष्टं प्रयोजनं तु तत्तद्देवता

तिथीशा वह्निकौ गौरी गणेशोहिर्गुहो रविः शिवो दुर्गांतको विश्वेहरिः कामः शिवः शशी ३ नंदा च भद्रा च जया च रिक्ता पूर्णेति

तिथ्योऽशुभमध्यशस्ताः सितेऽसिते शस्तसमाधमाः स्युः सितज्ञभौमार्किगुरौ च सिद्धाः ४ नंदा भद्रा नंदिकाख्या जया च रिक्ता भद्रा

पूर्णसंज्ञाऽधमाकोन॥ ॥प्रतिष्ठादि अथ मुहूर्त्तविचारस्य प्रतिज्ञातत्वात्संवत्सरादिकथनं नोक्तं तत एवावधार्यं १ अथ तिथीनां संज्ञास्तत्फलं

नंदेति प्रतिपदादिपंच तिथयः नंदा भद्रा जया रिक्ता पूर्णा संज्ञाः स्वस्वनामसदृशफलदाः स्युः इति एवं प्रकारेण सर्वाः षष्ठ्यादयस्तेयाः ताः शुक्लपक्षे स
शुभमध्यमशुभफलदाः स्युः असिते कृष्णपक्षे शुभमध्यमाधमाफलदाः स्युः ता एव नंदादितिथयः शुक्रबुधमंगलशनिगुरुवारेषु सिद्धिकराः स
यथा नंदा शुक्रवारे एवं भद्रा बुधवारे जया भौमे रिक्ता शनौ पूर्णा गुरौ इति ४ अथ सूर्यादिवारेषु यथासंख्यं निषिद्धतिथीर्दग्धनक्षत्राणि च शालि
हनंदेति अर्कादितिस्यपूलोपेपंचमी अर्कमारभ्य नंदादिकातिथिरधमा स्यात् यथा सूर्यवारे नंदाधमा एवं सोमे भद्रा भौमे नंदा बुधे जया गुरौ रिक्ता शुक्रे भद्

त्वेपि फलवैचित्र्यदर्शनात् कारणांतरं कल्प्यते तद्दैवदैवमिति अत उभयोर्योगे सत्येव फलसिद्धिरिति एतदपि तत्रैव कृषिवृष्टिसमायोगाद्दृश्यते फ
यः अस्मिन्नर्थे शृणु श्लोकान्द्वैपायनमुखोद्गतान् कृषिः पौरुषं दृष्टिर्दैवं कर्षकः पौरुषेण कृषिं करोति तां दैवं वृष्ट्या साधयति अथ कृषिं करोति
वृष्ट्या विना न किंचित्फलमाप्नोति यदि पुनः कर्षको बीजं वपति दैवं च वर्षति तदा फलमधिकमुत्पद्यते एवं दैवपुरुषकारयोः समयोर्यत्फल
यो दृश्यते अत्रार्थे श्रीव्यासमुखोद्गता इमे श्लोकाः न विना मानुषं दैवं दैवं वा मानुषं विना नैकेन निर्वर्तयत्यर्थमेकारणिरिवानलमिति केचित्तु दैव
मनुसारिणीति मन्यमानाः प्रयत्नोपि दैवरूप इति कृत्वा दैवमेव फलसिद्धेः कारणमिति वदंति तन्न अनवस्थादोषप्रसंगात् तथाहि प्राक्कर्मार्जितपौरु
मेव किल दैवशब्देनोच्यते अत्रान्यः प्रयत्नः प्राचीनपौरुषलक्षणेन दैवेन जन्यते तदपि तत्प्राचीनपौरुषजन्यमित्यनवस्था ततः प्रयत्नोपि दैवप्रेरित इत्यु
नुपपन्नं ननु बीजांकुरन्यायेनानवस्थादोषो न भविष्यतीति चेत् न नहि बीजांकुरन्यायेन दैवमेव मूलमिति निश्चीयते नापि प्रयत्नः अतः सत्युभययो
फलसिद्धिरिति तत्त्वं एवं चेत्तर्हि पूर्वोक्तानां शौनकादिवाक्यानां येन तु यस्मान्न व्यंतस्य विपाके सुरेशस्य चिवोपि यः साक्षान्नियति[ः] सोपि नराक्रो॰न्या
कर्त्तुमित्यादिकानां का गतिः उच्यते दैवं तु दृढकर्मजं चेति द्विविधं तत्र दृढकर्मजस्यावश्यंभावित्वाद्ग्रहशांत्यादिरूपेण पूर्वेण प्रयत्नादपि तन्निवा
रयितुं न शक्यते दृढमूलत्वात् प्रबलवाताघातेपि दृढमूलपादपवत् अदृढकर्मजं तु दैवं प्रयत्नेन निवर्त्यं प्रतिशिथिलमूलपादपवत् तथा च जातके
ये धर्मकर्मनिरता विजितेंद्रिया ये ये पथ्यभोजनजुषो द्विजदेवभक्ताः लोके नरा दधति ये कुलशीललीलां तेषामिदं कथितमायुरुदारधीभिरिति अप
नाभावेन तु विपच्यते तथा च तत्रैव पापिष्ठा ये दुराचारा देवब्राह्मणनिंदकाः अपथ्यभोजिनस्तेषामकालमरणं ध्रुवमिति वैद्यकेपि पूर्वजन्मकृतं
पं व्याधिरूपेण बाधते इति सर्वव्याधीनां साधारण्येन कर्मजत्वेपि साध्यासाध्यत्वेन द्वैविध्यं तत्रापि कृच्छ्रोपायः सुखोपायो द्विविधः साध्य उच्यते
असाध्यो द्विविधो ज्ञेयो साध्यो यश्चाप्रतिक्रियः साध्या याप्यत्वमायांति याप्याश्चासाध्यतां तथा घ्नंति प्राणानसाध्यास्तु नराणामक्रियावतामित्यादि
नाः चिकित्स्यव्याधेर्दृढमूलत्वमन्येषामदृढकर्ममूलत्वं निश्चीयते अतो दैवस्यापि द्वैविध्यमस्ति अतः शौनकवाक्यानामयमर्थः येन त्विति येन पुरुषे

श्रीसदाशिवायनमः॥ अस्यश्रीशिवषडक्ष
रमन्त्रस्यवामदेवऋषिः पंक्तिश्छन्दः श्री
सदाशिवोदेवताममचतुर्वर्गसिद्ध्यर्थेश्री
सदाशिवप्रीत्यर्थेजपे विनियोगः॥ अथ
ऋष्यादिन्यासः शिरसिवामदेवायऋ
षयेनमः मुखे पंक्तिच्छन्दसेनमः हृदि
सदाशिवायनमः॥ अथकरन्यासः ॐ
नं अंगुष्ठाभ्यांनमः ॐ मः तर्जनीभ्या
न्नमः ॐ शिं मध्यमाभ्यांनमः ॐ वां
अनामिकाभ्यांनमः ॐ यं कनिष्ठिका
भ्यांनमः ॐ नमः शिवाय करतलकर
पृष्ठाभ्यांनमः अथहृदयादिन्यासः
ॐ नं हृदयायनमः ॐ मः शिरसेस्वाहा
ॐ शिं शिखायैवषट् ॐ वां कवचाय
हुं ॐ यं नेत्रत्रयायवौषट् ॐ नमः
शिवाय अस्त्रायफट् अथध्यानं ध्या
येन्नित्यंमहेशंरजतगिरिनिभंचारुचं
द्रावतंसं रत्नाकल्पोज्वलांगं परशुमृ
गवराभीतिहस्तंप्रसन्नंपद्मासीनं
समन्तात्स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकृत्तिं
वसानं विश्वाद्यं विश्ववंद्यं निखिलभ
यहरं पञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रम् इतिमंत्रेण
ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य अष्टो
त्तरशतादिजपः॥ शिव शिव शिव शिव॥

श्रवणार्थं कथितं तदोवाच भोऽस्माभिर्बहून
शास्त्राणि श्रुतानि किमनेन प्रयोजनं भविष्य
ति एवं परोपदेशेऽप्यतीव कुशलास्स्वयं तु निषि
द्धधर्माचरणे च विरोधिनः साहसनिपुणा
स्तेऽतीव तुच्छा नीचतमाः सर्पाः ३ उच्छल
स्रलम् पयोष्ठाः कंदादिकं विहाय निम्बं खा
दन्ति एवं तेऽपि भागवतादिकं विहाय कोक
शास्त्रादिकं शृण्वन्ती सर्पाः तेऽप्यतीव नी
चतमाः सर्पाः ४ इति भ्रात लक्षणं समाप्त
मासीत् ॥ ॥ श्लोकः सकलभुवनमध्ये नि
र्द्धनास्तेऽपि धन्या निवसति हृदि येषां श्री
हरेर्भक्तिरेका हरिरपि निजलोकं सर्व
यत्नो विहाय प्रविशति हृदि तेषां भक्तिसू
त्रोपबद्धः १

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमद्राघवपादपद्मयुगलं पद्मार्चितं पद्मया पद्मस्थेन तु
पयत्नेन विनुतं पद्माश्रयस्याप्तये ॥ यद्धृदे स्वनुतं सुखैकनिलयं सर्वाश्रयं नि
क्षिवंशस्वच्छंकुरसांकुरं मुहुरहो सन्नौमि तल्लब्धये ॥१॥ श्रीमद्बुलतदेव
वीजममलं यस्यांकुरः श्लिन्नपः व्यारैः सप्तभिरन्वितोऽतिविततोऽत्याख्या
लवालोदितः ॥ पत्रैस्तत्वसहस्रकैः सुविलसच्छाखाशतैः पञ्चभिस्त्वाल
प्राप्तिफलप्रदो विजयते रामायणाख्यस्तरुः ॥२॥ वाल्मीकिगिरिसम्भूता रामा
म्भोनिधिसंगता ॥ श्रीमद्रामायणी गङ्गा पुनाति भुवनत्रयम् ॥३॥ वेदवे
द्ये परे पुंसि जाते दशरथात्मजे ॥ वेदः प्राचेतसादासीत्साक्षाद्रामायणात्म

ना॥४॥ रामं रामानुजं सीतां भरतं भरतानुजं॥ सुग्रीवं वायुसूनुं च प्रणमामि
पुनः पुनः॥५॥ कूजन्तं रामरामेति मधुरं मधुराक्षरं॥ आरुह्य कविताशाखां
वन्दे वाल्मीकिकोकिलम्॥६॥ वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिणः
शृण्वन् रामकथानादं को न याति परां गतिम्॥७॥ यः पिबन् सततं रामच
रितामृतसागरम्॥ अतृप्तस्तं मुनिं वन्दे प्राचेतसमकल्मषम्॥८॥ गोष्पदी
कृतवारीशं मशकीकृतराक्षसम्॥ रामायणमहामालारत्नं वन्देऽनिलात्मज
म्॥९॥ अञ्जनानन्दनं वीरं जानकीशोकनाशनम्॥ कपीशमक्षहन्तारं
वन्दे लङ्काभयंकरम्॥१०॥ उल्लङ्घ्य सिन्धोः सलिलं सलीलं यः शोकवह्निं जनका

वा०रा० लजायाः॥आदायतेनैवददाहलंकांनमामितंप्रांजलिरांजनेयम॥११॥म
२ नोजवंमारुततुल्यवेगंजितेन्द्रियंबुद्धिमतांवरिष्ठम॥वातात्मजंवानरयूथ
मुख्यंश्रीरामदूतंशिरसानमामि॥१२॥रामायरामभद्रायरामचन्द्रायवेध
सेरघुनाथाय नाथायसीतायाःपतयेनमः॥१३॥जयतिरघुवंशतिल
कःकौसल्याहृदयनन्दनोरामः॥दशवदननिधनकारीदाशरथिःपुण्डरी
काक्षः॥१४॥जितंभगवतातेनहरिणालोकधारिणा॥अजेनविश्वरूपे
णनिर्गुणेनगुणात्मना॥१५॥ ॐ तपःस्वाध्यायनिरतंतपस्वीवाग्विदा २
म्वरम॥नारदंपरिपप्रच्छवाल्मीकिर्मुनिपुंगवम॥१॥कोन्वस्मिन्सा

म्प्रतं लोके गुणवान कश्चवीर्यवान॥ धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च सत्यवाक्यो दृढ
व्रतः॥२॥ चारित्रेण च को युक्तः सर्वभूतेषु को हितः॥ विद्वान कः कः समर्थ
श्च कश्चैकप्रियदर्शनः॥३॥ आत्मवान को जितक्रोधो द्युतिमान कोन
सूयकः॥ कस्य बिभ्यति देवाश्च जातरोषस्य संयुगे॥४॥ एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं
परं कौतूहलं हि मे॥ महर्षे त्वं समर्थोऽसि ज्ञातुमेवं विधन्नरम॥५॥ श्रुत्वा चैत
त्त्रिलोकज्ञो वाल्मीकेर्नारदो वचः॥ श्रूयतामिति चामन्त्र्य प्रहृष्टो वाक्य
मब्रवीत॥६॥ बहवो दुर्लभाश्चैव ये त्वया कीर्त्तिता गुणाः॥ मुने वक्ष्याम्यहं
बुध्वा तैर्युक्तः श्रूयतान्नरः॥७॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवो रामो नाम जनैः श्रुतः॥

इक्ष्वाकिति॥ इक्ष्वाकुवंशात्प्रभवः आविर्भावो यस्य स तथा॥ रामो नाम राम इति नाम्ना प्रसिद्धः जनैः श्रुतः प्रसिद्धः त
स्मिन्नेव एकत्र सर्वे त्वत्पृष्टगुणा अन्ये च गुणा इति शेषः॥ तच्चेदं योगिकं नाम रमन्ते योगिनोऽस्मिन्॥ यद्वा
रमयति स्वकानिति योगस्य प्रदर्शनार्थे॥

॥त त्रान्से वीर्यं | नारकपुरुषादिवदन्येषामपि दृश्यत इति दीर्घः॥ तानेव गुणानाह॥ नियतात्मा निगृहीतान्तःकरणः
व्याख्यातं। द्युतिः कान्तिः॥ आपत्सम्भवेऽविकृतचित्तत्वं धृतिः तद्वान्॥ वशी जितशेषबाह्येन्द्रियः॥८॥
वा॰रा॰ | नियतात्मा महावीर्यो द्युतिमान् धृतिमान् वशी॥८॥ बुद्धिमान्नीतिमान्
३ | वाग्मी श्रीमाञ्छत्रुनिबर्हणः॥ विपुलांसो महाबाहुः कम्बुग्रीवो महाह
नुः॥९॥ महोरस्को महेष्वासो गूढजत्रुररिन्दमः॥ आजानुबाहुः सुशि
राः सुललाटः सुविक्रमः॥१०॥ समः समविभक्ताङ्गः स्निग्धवर्णः प्रताप
वान्॥ पीनवक्षा विशालाक्षो लक्ष्मीवाञ्छुभलक्षणः॥११॥ धर्मज्ञः स
त्यसन्धश्च प्रजानां च हिते रतः॥ यशस्वी ज्ञानसम्पन्नः शुचिर्वश्यः स
माधिमान्॥१२॥ प्रजापतिसमः श्रीमान् धाता रिपुनिषूदनः॥ रक्षिता | ३
जीवलोकस्य धर्मस्य परिरक्षिता॥१३॥ रक्षिता स्वस्य धर्मस्य स्वजनस्य
धर्मज्ञ इति॥ सत्यसन्धः सत्यप्रतिज्ञः सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीति च याचते॥ अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद्व्रतं ममेत्यादि रूपा
प्रतिज्ञा यस्य॥ यशस्वी रावणवधादिना दिव्ययशःसम्पन्नः॥ ज्ञानसम्पन्नः ब्रह्मज्ञानपरिपूर्णः॥ अत एव जनपदपुर्वप्रतिमयात्वं
समनुज्ञातो गच्छ लोकाननुत्तमानित्युक्तिः संगच्छते॥

ब्रह्मणस्यैव ब्रह्मोपदेशे अधिकारात् ॥ विना ब्रह्मोपदेशं अनुत्तमलोकावाप्त्यसंभवात् ॥ न विद्यन्ते उत्तमा येषां ते अनु
नमः ॥ आत्मानं मानुषं मन्ये रामं दशरथात्मजम् इत्यादि वचनस्य मायामात्रमिति तन्मन्त्रे विस्तरः ॥ शुचिः प्रातः स्नानादिना

चरक्षिता ॥ वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञो धनुर्वेदे च निष्ठितः ॥१४॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्व
ज्ञः स्मृतिमान् प्रतिभानवान् ॥ सर्वलोकप्रियः साधुरदीनात्मा विचक्ष
णः ॥१५॥ सर्वदाभिगतः सद्भिः समुद्र इव सिन्धुभिः ॥ आर्यः सर्वसम
श्चैव सदैव प्रियदर्शनः ॥१६॥ स च सर्वगुणोपेतः कौसल्यानन्दवर्द्धनः ॥
समुद्र इव गाम्भीर्ये धैर्येण हिमवानिव ॥१७॥ विष्णुना सदृशो वीर्ये
सोमवत् प्रियदर्शनः ॥ कालाग्निसदृशः क्रोधे क्षमया पृथिवीसमः ॥१८॥
धनदेन समस्त्यागे सत्ये धर्म इवापरः ॥ तमेवं गुणसम्पन्नं रामं सत्यप
राक्रमम् ॥१९॥ ज्येष्ठं श्रेष्ठगुणैर्युक्तं प्रियं दशरथः सुतं ॥ प्रकृतीनां

क्रूरः चंद्रवत् जनाव्यवहारनिरीक्षणकाले सौम्यदर्शनः ॥ क्रोधे युद्धकालिके कालाग्निसदृशः परैरधृष्य
इति यावत् ॥ क्षमा प्रतीकारसामर्थ्येपि अपकारसहिष्णुता तया पृथिवीतुल्यः ॥१८॥

विष्णुनेति य
था विष्णोर्वि
ष्णुरेव सर्व
स्वरूपस्वात
थापि मानु
षोपाधिमे
दात् सर्वत्र सा
दृश्यं द्रष्टव्यं
॥ यद्वा विष्णु
ना सदृश इति
अनन्वयाल
ङ्कारः

यति अनु
स्नानादिना
पुलयामा
भ्यासादिना
प्रत्याहारादि
जपपरनादे
वहानेन च
माधिकशरी
रत्वाच्च निसं
वाह्यान्तरशु
द्धः ॥ वश्यः
शिष्याचार्य
देवगुर्विनी
तः ॥ समाधि
मान् निजतत्त्व
समाधिमा
न् ॥१२॥

वा॰रा॰
४
२४

हितैर्युक्तं प्रकृतिप्रियकाम्यया ॥२०॥ यौवराज्येन संयोक्तुमैच्छत्प्रीत्या मही
पतिः ॥ तस्याभिषेकसम्भारान्दृष्ट्वा भार्याथ कैकयी ॥२१॥ पूर्वं दत्तवरा देवी
वरमेनमयाचत ॥ विवासनं च रामस्य भरतस्याभिषेचनम् ॥२२॥ स सत्यव
चनाद्राजा धर्मपाशेन संयतः ॥ विवासयामास सुतं रामं दशरथः प्रियम् ॥२३॥
स जगाम वनं वीरः प्रतिज्ञामनुपालयन् ॥ पितुर्वचननिर्देशात्कैकेय्याः
प्रियकारणात् ॥२४॥ तं व्रजन्तं प्रियो भ्राता लक्ष्मणोनुजगाम ह ॥ स्नेहा
द्विनयसम्पन्नः सुमित्रानन्दवर्द्धनः ॥२५॥ भ्रातरं दयितो भ्रातुः सौभ्रा
त्रमनुदर्शयन् ॥ रामस्य दयिता भार्या नित्यं प्राणसमा हिता ॥२६॥ जन

४

शृङ्गेति॥ गंगाकूले वर्त्तमान शृङ्गवेरपुरे स्थितं निषादाधिपतिं प्रियं दृढं गुहं आसाद्य तत्सहितो लक्ष्मणादि
सहितः स रामः सूतं रथेन स्वप्रापणार्थं मागतं गङ्गाकूले व्यसर्जयत परावर्त्तितवान् ॥२८॥

कस्य कुले जाता देवमायेव निर्मिता॥ सर्वलक्षणसम्पन्ना नारीणामुत्त
मा वधूः॥२७॥ सीताप्यनुगता रामं शशिनं रोहिणी यथा॥ पौरैरनुगतो
दूरं पित्रा दशरथेन च॥२८॥ शृङ्गवेरपुरे सूतं गङ्गाकूले व्यसर्जयत॥ गुह
मासाद्य धर्मात्मा निषादाधिपतिं प्रियम्॥२९॥ गुहेन सहितो रामो ल
क्ष्मणेन च सीतया॥ ते वनेन वनं गत्वा नदीस्तीर्त्वा बहूदकाः॥३०॥ चित्र
कूटमनुप्राप्य भरद्वाजस्य शासनात॥ रम्यमावसथं कृत्वा रममाणा वने
त्रयः॥३१॥ देवगन्धर्वसंकाशास्तत्र ते न्यवसन्सुखम्॥ चित्रकूटं गते रामे

गुहेनेति॥ पूर्वार्द्धं पूर्वश्लोकान्वयि॥ यद्यपि ते सीतारामलक्ष्मणाः वनेन पुरोवर्त्तिप्राप्तवनद्वारेण परं परं
वनं गत्वा॥ ते वनं पादचारेणैव वनं गत्वेत्यर्थ इति सम्प्रदायः॥३०॥

वा०रा०
५

ततः ॥ अस्य भरतस्य राज्याय राज्यरक्षणसामर्थ्यं लब्धुं ॥ ॥ अहल्यादेर्दृष्टशक्तिका चिन्तयेऽभवत्स्व
पदस्य द्वे पादुके न्यासरूपेण दत्वा पुनः पुनः इति निवर्तितं याच्यमानं भरतं चतुर्दशसमानन्तरं सर्व
था प्रति निवर्तितव्यमित्यभ्युपेत्य निवर्तयामास ॥ अस्य वितर राज्याय पश्य यावद्धी ॥

पुत्रशोकातुरस्तथा ॥३२॥ राजा दशरथः स्वर्गं जगाम विलपन सुतम ॥ ॥
तेतु तस्मिन भरतो वशिष्ठप्रमुखैर्द्विजैः ॥३३॥ नियुज्यमानो राज्याय ने
च्छद्राज्यं महाबलः ॥ स जगाम वनं वीरो रामपादप्रसादकः ॥३४॥ गत्वा
तु स महात्मानं रामं सत्यपराक्रमं ॥ अयाचद्भ्रातरं राममार्यभाव
पुरस्कृतः ॥३५॥ त्वमेव राजा धर्मज्ञ इति रामं वचोऽब्रवीत ॥ रामोऽपि
परमोदारः सुमुखः सुमहायशाः ॥३६॥ न चैच्छत्पितुरादेशाद्राज्यं रा
मो महाबलः ॥ पादुके चास्य राज्याय न्यासं दत्वा पुनः पुनः ॥३७॥ निव

दत्वेत्यत्र ॥ पुनरुक्तेरुत्सर्पणम् ॥ दत्वेत्यन्वये पिसमुदानस्य शेषत्वविवक्षयावच्छीत्यन्ये ॥ अपूर्वं निक्षेपे मुख्यद
नाभावान्नचतुर्थी दत्वेत्यन्वयेपीति तन्न रवं डिको पाध्याय तस्मै च वेहं ददातीति महाभाष्यप्रयोग विरोधात
॥३७॥

रामपाद
प्रसादकः
पूज्यं रामं प्रसा
दयितुं वनं ज
गाम ॥ पादश
ब्दः पूज्यवा
ची ॥३४॥

५

र्जयामासततोभरतंभरताग्रजः॥सकाममनवाप्यैवरामपाद
वुपस्पृशन॥३८॥नंदिग्रामेऽकरोद्राज्यंरामागमनकांक्षया॥ग
तेतुभरतेश्रीमानसत्यसंधोजितेंद्रियः॥३९॥रामस्तुपुनरालक्ष्य
नागरस्यजनस्यच॥तत्रागमनमेकाग्रोदंडकान्प्रविवेशह॥४०॥
प्रविश्यतुमहारण्यंरामोराजीवलोचनः॥विराधंराक्षसंहत्वाशरभं
गंददर्शह॥४१॥सुतीक्ष्णंचाप्यगस्त्यंचअगस्त्यभ्रातरंतथा॥अ
गस्त्यवचनाच्चैवजग्राहैन्द्रंशरासनम॥४२॥खड्गंचपरमप्रीतस्तू

चापीतिनिपातसमुच्चयःपादपूरकः॥अगस्त्यभ्राताइध्मवाहनोमेतिकेचित॥ऐन्द्रंइन्द्रादगस्त्यस्यागतंशरास
नंधनुर्जग्राह॥पूर्वंभार्गवजित्ताततःप्राप्तंयद्वैष्णवंधनुर्भग्नवतारामेणवरुणेन्यस्तंतदिन्द्रेणवरुणाद्दानीया
गस्त्यस्याश्रितमित्यर्थः॥शारदचकोउसमुद्र॥पद्माइन्द्रोविष्णुः॥४२॥

वा०रा०
६

णी चाक्षयसायकैः ॥ वसतस्तस्य रामस्य वने वनचरैः सह ॥ ४३ ॥ ऋष
योऽभ्यागमन्सर्वे वधायासुररक्षसाम् ॥ स तेषां प्रतिशुश्राव राक्षसानां त
दा वने ॥ ४४ ॥ प्रतिज्ञातश्च रामेण वधः संयति रक्षसाम् । ऋषीणामग्निक
ल्पानां दण्डकारण्यवासिनां ॥ ४५ ॥ तेन तत्रैव वसता जनस्थाननि
वासिनी ॥ विरूपिता शूर्पणखा राक्षसी कामरूपिणी ॥ ४६ ॥ ततः शूर्पणखा
वाक्यादुद्युक्तान्सर्वराक्षसान् ॥ खरं त्रिशिरसं चैव दूषणं चैव राक्षसम् ॥ ४७ ॥
निजघान रणे रामस्तेषां चैव पदानुगान् ॥ वने तस्मिन्निवसता जनस्थान
निवासिनां रक्षसां निहतान्यासन्सहस्राणि चतुर्दश ॥ ततो ज्ञातिवधं श्रुत्वा

॥४८॥
१

६

श्रमणां तापसीं ॥ धर्मनिपुणां सकलधर्मज्ञां ॥ धर्मचारिणी नित्यस्य तु सकलधर्मानुष्ठात्री नित्यधर्मः ॥ श्रमणा
नित्यत्रके तेरि स्पृहः ॥ तपसा श्राम्यती त्यर्थीता ॥ तामभिगच्छेति कथयामास सम्बन्धः ॥५७॥

रदर्शनम् ॥५५॥ तं निहत्य महाबाहुर्ददाह स्वर्गतश्च सः ॥ स चास्य कथयामास श
वा०ए० वरीं धर्मचारिणीम् ॥ श्रमणीं धर्मनिपुणामभिगच्छेति राघव ॥ सोऽभ्यग
८ च्छन्महातेजाः शबरीं शत्रुसूदनः ॥५७॥ शबर्या पूजितः सम्यग्रामो दशरथा
त्मजः ॥ पंपातीरे हनुमता संगतो वानरेण ह ॥५८॥ हनुमद्वचनाच्चैव सुग्री
वेण समागतः ॥ सुग्रीवाय च तत्सर्वं शंसद्रामो महाबलः ॥५९॥ आदितस्त
द्यथावृत्तं सीतायाश्च विशेषतः ॥ सुग्रीवश्चापि तत्सर्वं श्रुत्वा रामस्य वानरः ॥६०॥
चकार सख्यं रामेण प्रीतश्चैवाग्निसाक्षिकम् ॥ ततो वानरराजेन वैरानुकथ ८
नं प्रति ॥६१॥ रामायावेदितं सर्वं प्रणयाद्दुःखितेन च ॥ प्रतिज्ञातं च रामेण त

एवणः क्रोधमूर्छितः॥४८॥ सहायंवरयामास मारीचंनामराक्षसम्॥ वार्य
माणः सुवहुशोमारीचेन सरावणः॥५०॥ नविरोधोवलवताक्षमोरावणतेन
ते॥ अनादृत्यतुतद्वाक्यंरावणः कालचोदितः॥५१॥ जगामसहमारीचस्तस्या
श्रमपदंतदा॥ तेनमायाविनादूरमपवाह्यनृपात्मजौ॥५२॥ जहारभार्यांराम
स्यगृध्रंहत्वाजटायुषम्॥ गृध्रंचनिहतंदृष्ट्वाहृतांश्रुत्वाचमैथिलीम्॥५३॥ राघवः
शोकसंतप्तोविललापाकुलेन्द्रियः॥ ततस्तेनैवशोकेनगृध्रंदग्ध्वाजटायुष
म्॥५४॥ मार्गमाणोवनेसीतांराक्षसंसंददर्शह॥ कवन्धंनामरूपेणविकृतंघो

दावालिवधंप्रति॥६२॥वालिनस्चबलंतत्रकथयामासवानरः॥सुग्रीवःशङ्कि
तस्चासीन्नित्यंवीर्येणराघवे॥६३॥राघवप्रत्ययार्थंतुदुन्दुभेःकायमुत्त
मं॥दर्शयामाससुग्रीवोमहापर्वतसन्निभम॥६४॥उत्स्मयित्वामहाबाहुः
प्रेक्ष्यचास्थिमहाबलः॥पादाङ्गुष्ठेनचिक्षेपसम्पूर्णंदशयोजनम॥६५॥बि
भेदचपुनःशालान्सप्तैकेनमहेषुणा॥गिरिंरसातलंचैवजनयन्प्रत्ययं
तदा॥६६॥ततःप्रीतमनास्तेनविश्वस्तःसमहाकपिः॥किष्किन्धांरामस
हितोजगामचगुहांतदा॥६७॥ततोगर्जद्धरिवरःसुग्रीवोहेमपिङ्गलः॥
तेननादेनमहतानिर्जगाममहरीश्वरः॥६८॥अनुमान्यतदातारांसुग्री

कपाय
नतं इति॥ गृध्रस्य संपातेर्वचनात् तस्यां वसति वैदेही दीना कोशपवासिनीत्येवं रूपात्॥ सु प्लुवे उल्लङ्घितवान्॥ इतः सु
न्दरकाण्डसंग्रहः॥ ७२॥ ततो निकुम्भशोकवनिकां गतां प्रमदवनस्थितां ध्यायन्तीं राममिति शेषः॥ ७३॥
वा०रा० वेलां समागतः॥ निजघान च तत्रैनं शरेणैकेन राघवः॥ ६९॥ ततः सुग्रीववचना
८ द्धत्वा वालिनमाहवे॥ सुग्रीवमेव तद्राज्ये राघवः प्रत्यपादयत्॥ ७०॥ सच
सर्वान्समानीय वानरान्वानरर्षभः॥ दिशः प्रस्थापयामास दिदृक्षुर्जन
कात्मजाम्॥ ७१॥ ततो गृध्रस्य वचनात्सम्पातेर्हनुमान्बली॥ शतयोजन
विस्तीर्णं पुप्लुवे लवणार्णवम्॥ ७२॥ तत्र लङ्कां समासाद्य पुरीं रावणपालि
ताम्॥ ददर्श सीतां ध्यायन्तीमशोकवनिकां गताम्॥ ७३॥ निवेदयित्वाभि ८
ज्ञानं प्रवृत्तिं विनिवेद्य च॥ समाश्वास्य च वैदेहीं मर्दयामास तोरणम्॥ ७४॥ पञ्च
सेनाग्रगान्हत्वा सप्त मन्त्रिसुतानपि॥ शूरमक्षं च निष्पिष्य ग्रहणं समुपागमत्॥ ७५॥

०प्रस्त्रवेणेति ॥ मदवस्थामोघत्वानेनेन बन्धनमात्रं चतुःपंच घटिकानन्तरं पुनर्मोक्ष्येतिबुद्धदत्तवरात् तावता कालेन बुद्ध्वा स्व मुक्तमात्मानं ज्ञात्वापि यदृच्छया कार्यान्तरप्रसंगेन रावण दर्शनाचपला यन्त्रिताः वद्धुं नेतृन् तान् राक्षसान् तिवीरः हत्वा

०प्रस्त्रवेणान्मुक्तमात्मानं ज्ञात्वापि तान्महद्दूरात् ॥ मर्षयन् राक्षसान् वीरो यन्त्रिता समर्योर्व
सीताम स्तान्यदृच्छया ॥७६॥ ततो दग्ध्वा पुरीं लङ्कामृते सीतां च मैथिलीम् ॥ रामाय प्रि मर्षयन्
तेसीताव यमाख्यातुं पुनरायान्महाकपिः ॥७७॥ सोऽभिगम्य महात्मानं कृत्वा रामं प्रदक्षि क्षमांकुर्व
स्थानप्रदे लम् ॥ न्यवेदयदमेयात्मा दृष्टा सीतेति तत्त्वतः ॥७८॥ ततः सुग्रीवसहितो गत्वा न्तवं सा
शं विनाऽ तीरं महोदधेः ॥ समुद्रं क्षोभयामास शरैरादित्यसन्निभैः ॥७९॥ दर्शयामास चा समीपं प्र
त्मानं समुद्रः सरितां पतिः ॥ समुद्रवचनाच्चैव नलं सेतुमकारयत् ॥८०॥ तेन ग आत्वाविति
त्वा पुरीं लङ्कां हत्वा रावणमाहवे ॥ रामः सीतामनुप्राप्य परां व्रीडामुपागमत् ॥८१॥ शेषः ॥
तामुवाच ततो रामः परुषं जनसंसदि ॥ अमृष्यमाणा सा सीता विवेश ज्वलनं सती ॥८२॥ ममर्षेति वाषाढः ॥ ८६॥

सोऽभीति ॥ प्रदक्षिणं प्रदक्षिणादि मुख्यमुपचारं ॥ महात्मानं परमात्मानं ॥ ०प्रमेयात्मा ०प्रपरिच्छेद्यबलबुद्धिधैर्यादिवैभवः
तत्त्वतः ॥ सा वै विकल्पकत्त्वसिः ॥ दृष्टा सीतेति तत्त्वे न्यवेदयदित्यर्थः ॥ ०प्रत्र दृष्टेति पदस्य प्रथमप्रयोगाद्रामस्य सीतेति
श्रवणे तद्विषय क्रियापदसंशयो माभूदित्यर्थः ॥७८॥

ततस्तोऽग्निवचनात् विशुद्धभावां निष्पापां प्रतिगृह्णीष्व राघवेत्येवं रूपात् ॥ विगतकल्मषां निष्पापांस्व
पंज्ञात्वा लोकस्य च तथात्वं प्रत्याय्य सीतामङ्गीचकारेति शेषः ॥ केचित्तु प्रगृहीदम लोरामो वचनाच्चेगुरोस्तदेति

ततोऽग्निवचनात्सीतां ज्ञात्वा विगतकल्मषाम् ॥ [illegible] पद्यते ॥ तत्रा

वा॰रा॰ कर्मणा तेन महता त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ ८२ ॥ सदेवर्षिगणं तुष्टं राघवस्य महात्मनः ॥ बभलामि

८ भौ रामः संप्रहृष्टः पूजितः सर्वदैवतैः ॥ ८४ ॥ अभिषिच्य च लङ्कायां राक्षसेन्द्रं वि तिपुनर

भीषणम् ॥ कृतकृत्यस्तदा रामो विज्वरः प्रमुमोद ह ॥ ८५ ॥ देवताभ्यो वरं प्राप्य समु जेमाप घते ॥१॥

त्थाप्य च वानरान् ॥ अयोध्यां प्रस्थितो रामः पुष्पकेण सुहृद्वृतः ॥ ८६ ॥ भरद्वाजा ॥८३॥

श्रमं गत्वा रामः सत्यपराक्रमः ॥ भरतस्यान्तिके रामो हनूमन्तं व्यसर्जयत् ॥ ८७ ॥

पुनराख्यायिकां जल्पन्सुग्रीवसहितस्तदा ॥ पुष्पकं तत्समारुह्य नन्दिग्रामं ययौ तदा ॥ ८८ ॥

नन्दिग्रामे जटां हित्वा भ्रातृभिः सहितोऽनघः ॥ रामः सीतामनुप्राप्य राज्यं पुनरवा ८

प्तवान् ॥ ८९ ॥ प्रहृष्टमुदितो लोकस्तुष्टः पुष्टः सुधार्मिकः ॥ निरामयो ह्यरोगश्च दु

र्भिक्षभयवर्जितः ।। ८० ।। नपुत्रमरणंकेचिद्दृक्ष्यन्तिपुरुषाः क्वचित ।। नार्यश्चावि
धवानित्यंभविष्यन्तिपतिव्रताः ।। ८१ ।। नचाग्निजंभयंकिंचिन्नाप्सुमज्जन्ति
जन्तवः ।। नवातजंभयंकिंचिन्नापिज्वरकृतंतथा ।। ८२ ।। नचापिक्षुद्भयंतत्र
नतस्करभयंतथा ।। नगराणिचराष्ट्राणिधनधान्ययुतानिच ।। ८३ ।। नित्यंप्रमुदिताः
सर्वेयथाकृतयुगेतथा ।। अश्वमेधशतैरिष्ट्वातथाबहुसुवर्णकैः ।। ८४ ।। गवांकोट्या
दत्वाविद्वद्भ्योविधिपूर्वकम ।। असंख्येयंधनंदत्वाब्राह्मणेभ्योमहायशाः ।। ८५ ।।
राजवंशान्शतगुणान्स्थापयिष्यतिराघवः ।। चातुर्वर्ण्यंचलोकेस्मिन्स्वेस्वेधर्मे
नियोक्ष्यति ।। ८६ ।। दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ।। रामोराज्यमुपासित्वा
ब्रह्मलोकंप्रयास्यति ।। ८७ ।। इदंपवित्रंपापघ्नंपुण्यंवेदैश्चसम्मितम ।। यःपठेद्रामच

एतदिति॥ आयुष्यं आयुःकरणं॥ आख्यानमाख्यायिका॥ रामोऽयनं प्रतिपाद्यो यस्य तद्रामायणं॥ सन्तानो
स्तत्वं॥ गणो दासीदासादयः तैः सह इह हे हिकाने ओमान स्तुक्त्वा प्रेत्य मृत्वा स्वर्गे महीयते स्वर्गिभिः सत्कृतो मोद

रितं सर्वपापैः प्रमुच्यते॥९८॥ एतदाख्यानमायुष्यं पठन् रामायणं नरः॥ सपुत्रपौत्रः सगणः इत्यर्थः

वा०रा० गणः प्रेत्य स्वर्गे महीयते॥९९॥ पठन् द्विजो वागृषभत्वमीयात् स्यात्क्षत्रियो भूमिपा ॥पठन्ति हेतो॥

१० तित्वमीयात्॥ वणिग्जनः पण्यफलत्वमीयाज्जनश्च शूद्रोऽपि महत्त्वमीयात्॥१००॥

हरिः ओं इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे प्रथमः सर्गः॥१॥ ॥शता॥ ॥८८॥

रामं रामानुजं सीतां भरतं भरतानुजम्॥ सुग्रीवं वायुसूनुं च प्रणमामि पुनः पुनः॥ राम॥

मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः॥ यत्क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीः काममो

हितम्॥१॥ श्रीरामचन्द्राय नमः॥ श्रीलक्ष्मणाय नमः॥ श्रीसीतादेव्यै नमः॥ ०॥

पठन्निति॥ द्विजः मुख्यद्विजो ब्राह्मणः पठन् वागृषभत्वं शब्दब्रह्मपारगत्वं प्राप्नुयात्॥ स्यादिति पद्यार्थे १०
यदि क्षत्रियः तदा रामायणं पठन् भूपतित्वमाप्नुयात्॥ पण्यैः क्रयद्रव्यैः साध्यं मूल्याद्द्विगुणं त्रिगुणं [illegible] रूपं
फलं यस्य तत्त्वं प्राप्नुयात्॥ धनसमृद्धिं प्राप्नुयादिति फलितोऽर्थः॥ शूद्रोऽपि जनः त्रैवर्णिकदासः॥ [illegible]
व्याहारः॥ महत्त्वं द्विजेतरसर्वप्रजाभ्यः श्रेष्ठं महत्त्वं [illegible] प्राप्नुयात्॥ [illegible] ॥१००॥
पादकत्वध्वननाय [illegible] मा हरे [illegible]